

gen. De liefde trekken we dan naar het sentiment, naar 't gevoel. God liefhebben is dan, teedere, heilige, mystieke aandeningen voor God in het hart voelen opkomen, Gode lofsingen, voor Hem nederknielen, offerande voor de zaak des Heeren offeren. Dat is dan God liefhebben, en daarnaast staat dan apart, staat als iets afgeschiedens, staat als iets heel anders de onderwerping aan het gebod, het stiptelijk zich houden aan de ordonnantien des Heeren, het in alles gehoorzamen.

Onderwerping in het lot dat over ons beschikt wordt, nog wel. In tegenspoed, in smart, in lijden, als de dronkener der bitterheden ons op de hand wordt gezet, stil zijn als 't gespeende kind, en eerbiediglijk het over de lippen laten dringen: Niet mijn wil, Uw wil geschiede! Dat alles sluit in de liefde voor God nog in. Onderwerping waarbij we passief blijven. Maar die heel andere onderwerping, waarbij we zelve actief ons onder Gods wil en gebod hebben neer te buigen, dat niet.

En nu komt Gods Woord u aanzeggen, dat zonder die actieve onderwerping, zonder dat zelf actief gehoorzamen, al uw liefhebben van uw God tekort schoot, en dieper getoetst, rust op zelfbedrog.

En dan heet het: Wie God niet gehoorzaamt, maar wederstreeft en wederspanning is, heeft niet God, maar zijn afgod lief; knielt niet voor den Heilige, maar voor zijn beeld; en gaat af niet op Gods Woord, maar op een woord van tooverij.

Over de zaak zelve noch over den zin van deze diepgaande uitspraak, kan hier geschil bestaan. De betekenis van wat de profeet zegt, is doorzichtig en overduidelijk.

Eik oogenblik staat ge voor de keuze tusschen wat u begeerte u aanprijst en uw plicht u gebiedt, tusschen wat ge doen zult zoo ge neiging volgt, en wat ge laten zult zoo ge trouw blijft aan uw roeping.

Het doet er niet toe, waar dat op slaat. Op het u toegeven van geld en goed tegenover den plicht der stipite erlijkheid. Op het toegeven aan sinlijken trek tegenover den plicht om kuisch, matig en heilig te leven. Op het toegeven aan drift, humeur, toorn, trots en overmoed tegenover den eisch dat ge nederig, inschikkelijk, zachtmoedig en de minste zult wezen. Op het u overgeven aan gemakzucht, weelde, luiheid, waar betoon van veerkracht, volharding en zelfbedwang u wenkt. Kortom, het slaat op elken strijd tusschen wat u zelf doet of laten woudt, en hetgeen uw God in uw conscientie en in zijn Woord u gelast, u beveelt, u gebiedt dat ge doen of niet doen zult. Op heel uw levensstrijd van den vroegen morgen tot den laten avond. Op uw leven van elken dag tot in al zijn bijzonderheden. Op al uw strijd tusschen liefde en zelfzucht, tusschen zelfbeheersching en hartstocht, tusschen uw nederigheid en uw hoogheid, uw gemakzucht en uw heilig moeten.

In u een neiging die opkomt, die doort, en die ge volgen wilt, en daartegenover een gebod, een ordinantie, een beschikking van uw God, die u den eisch stelt, dat ge die neiging weerstaan, die neiging onderdrukken, en zijn heiligen wil volbrengen zult.

De strijd wie in uw hart heer en meester zal zijn, gij of uw God.

Nu staat in uw zondig hart een beeld opgericht, nu woelt in uw hart een afgod. En dat beeld is uw ik, en die afgod zijt gij zelf.

De verkeerde neiging, de zondige trek, de onheilge begeerte in u is de wil van uw ik, is de zin van u zelf, is de begeerte van dien afgod in u. En daartegenover spreekt in uw conscientie, spreekt in uw binnenste, het besef van plicht en roeping, en dat is de wil, de zin, de begeerte, de ordinantie van uw Schepper, uw God, uw Vader in de hemelen.

Zoo komt 't telkens en gedurig weer te staan tusschen het beeld van uw ik in u en Hem, die het uitgedrukte beeld van Gods zelfstandigheid is; tusschen den afgod van u zelf in uw hart, en den levenden God die uit den Hooge u oproept tot plicht en u gebiedt.

En zoo dikwijls ge nu, in welken strijd van dien aard ook, eigen neiging, trek en begeerte volgt, en wel op zulk een wijze, dat ge, wetens en willens, Gods ordinantie weerstaat, dan onderwerpt ge u niet, dan gehoorzaamt ge niet, maar dan weerstreeft ge en zijt wederspanning, en dan komt dit feitelijk hierop neer, dat ge den afgod van uw ik boven uw God stelt, en neerknielt voor het beeld van u zelf in uw binnenste, in plaats van voor uw Vader die in de hemelen is.

Hoe is dit nu tooverij? Tooverij is, de beslissing voor wat ge doen of laten zult, zoeken bij de demonische inspiratie van satan.

Zoo wel hij die God vreest, als wie God niet vreest, vraagt om licht, vraagt om raad en leiding wat hij in een moeilijk geval doen of niet doen zal. Zelf weet hij geen raad of weg. Hij zoekt raad en licht bij een hogere macht. Maar waar?

Wie nu aan guichelaar, aan waarzeggerij, aan toovenarij doet, zoekt dat licht en dien raad bij de demonische machten. En het zijn de tovenaars, die beweren, dat licht en dien raad door de demonische geesten te kunnen geven. Daarentegen wie God vreest, zoekt dat licht en dien raad, en die aanwijzing en de beslissing in het gebod bij zijn God, in zijn Woord, in de ordinantie die zijn God gaf in de levenservaring en in de geschiedenis.

Wat doet nu wie eigen zin, lust, trek en hartstocht volgt, wetende dat hij alzoo tegen zijn God ingaat?

Ook hij volgt een inspiratie. Niet de inspiratie van Boven, maar de inspiratie in zijn eigen tegen God gekeerd hart. In zijn zondig innerlijk bestaan.

En als ge nu vraagt, onder wiens inspiratie elke zondige begeerte, elke zondige neiging in u binnenste staat, kunt ge dan iets anders antwoorden, dan dat die zondige inspiratie opkomt uit de inwerking van den Boose, van de demonische macht in uw verborgen ik?

Zoo wordt ge nu eigen guichelaar, uw eigen toovenaar. Ge zoekt licht, raad en beslissing en uitwijzing niet bij den Heilige Israels, maar bij de demonische macht, die in uw eigen hart woelt.

En dit, wat is 't anders dan tooverij?

Tot in den wot van uw wezen doorgetrokken, blijkt dus elk niet gehoorzamen aan uw God, niet maar een volgen van eigen wil, maar een daad van afgoderij, beeldendienst en tooverij. Al wat men zedelijkheid noemt, wordt hier alzo in de religie zelve opgelost.

Er is niet tweedeling: zedelijkheid of religie, braaf of vroom zijn. Beiden zijn één.

Eike niet-zedelijke gedachte, elk niet-zedelijk woord, elke niet-zedelijke daad is ongodsdienstigheid, onvroomheid, ongodvruchtigheid.

Niet maar een tekort in vroomheid en Gods-vrucht, maar een overaan in de vroomheid in afgoderij, uit de Godsvrucht in toovenarij. Godvraaken en den afgod van uw ik aanhan-

gen, en in dien afgod van uw ik satan en niet uw God dienen.

Er is er maar één die te gebieden, te bevelen, te gelasten heeft, en die één Heer en Meester, is God, en God alleen.

Alle creatuur heeft voor Hem te buigen, te knielen, Hem te gehoorzamen, en aan Hem zich te onderwerpen.

En daarom is er onder vromen en godvruchtigen niets, waarop ze zich eer, en waarop ze zich meer hebben toe te leggen, dan op het gehoorzamen van hun God.

Gehoorzaamheid moet niet achteraan komen, maar voorop staan. Gehoorzaamheid aan God is niet iets wat bij de vroomheid, bij de liefde bijkomt, maar het is van alle vroomheid, liefde en Godsvrucht, de kern en het pit, het wezen en de volheid.

O, Zoo vroom te wezen, maar inmiddels zijn God niet te gehoorzamen, is het zelfbedrog der afgoderij.

Amsterdam, 12 Oct. 1906

Het Gedenboek.

Er ligt, ook voor het geloovig hart, een verblijdenis in het feit, dat Nederland, zij het dan ook laat, in Bilderdijk een zijner grootte zonen eeren komt.

Veel meer dan aan den Apostel des ongeloofs komt aan dezen Held des Geloofs het praedikaat van multa tui, de man die veel geleden heeft, toe. En al mag voor de verachting en miskenning, waarmee jarenlang heel het officiële en intellectuele Nederland dit rijkste genie der voorgaande eeuw verguisd heeft, ten deele een verontschuldiging worden gevonden in het eenzijdige van zijn karakter, in de onbarmhartige wijze waarop hij zijn tegenstanders striede, in het vaak prikkelende van zijn woord, in dien Bilderdijk slechts mee had gezongen in het koor der Volksverlichters zijner dagen zou de snijdende scherpte van zijn woord — denk slechts aan de wijze waarop ook Vondel de roskam hanteerde — hem wel vergeven zijn en menige hokke kant van zijn karakter uit 's levens zwaren gang, ter verontschuldiging, zijn verklaard. Ons christenvolk heeft het daarom wel terecht gevoeld, dat de haat die opvlamde tegen dezen machtigen kampvechter, niet in de eerste plaats gold zijn persoon, zijn karakter, zijn wijze van polemiek, maar de waarheid die hij beelde. Heeft het gevoeld, dat in dat tijden van Bilderdijk evenals van Da Costa en Groen van Prinsterer iets van „de smaatheld van Christus“ gedragen werd. En heeft daarom met te inniger liefde de nagedachtenis in eere gehouden van hem, die de vader van Nederland's geestelijke wedergeboorte is geweest.

Dat thans, nog geen drie kwart eeuw na zijn dood, de smaatheld afgezwend en mannen van de meest onderscheidende richting hun eeresalut aan „Vondel's evenknie“ kwamen brengen, stemt tot dank aan God, die daarmee zijn gelofte vervult: „Wie Mij eert, dien zal Ik eeren“. De grootheid van de Godsgave in Bilderdijk ons volk geschenken zal, naarmate zijn titanengestalte hooger oprijft boven den kruiddamp van het slagveld, te beter worden verstaan. Reeds thans bracht Bilderdijk's herdenking ons geen kleine winst. Kloos, het hoofd der dichterbent onzer dagen, kwam reeds revisie vragen van het vonnis der 80's, dat Bilderdijk niet eens op den eerenaam van dichter bogen kon. En al mag *Het Volk* nog eens op ouderwetsche wijze tegen Bilderdijk van leer trekken, de *Kroniek*, het weekblad der intellectuele socialen, dient zijn confrater een waarlijk niet onverdiende strafstelling toe, wanneer het zegt dat „ieder der zake eenigszins kundige weet, dat men een figuur, als Bilderdijk ongetwijfeld was, niet op een dergelijke wijze mag bestrijden, tenzij men zichzelf een brevet van... nu ja van totale onbeschaafdheid wil uitkeren“. — „Wie, zoo vraagt de *Kroniek* verder, die oeuvre van dezen wonderlijken oude ook maar heeft doorgebladerd, heeft daar oit aan getwijfeld, dat Bilderdijk een „groot“ man was, een genie laat ons zeggen, om geen vergissing mogelijk te maken, als Shelly of Goethe, zijn tijdgenooten“.

Een genie als Goethe — vraag eens op hoevele onzer hogere burgerscholen en gymnasias dat vóór een twintigtal jaren aan het opkomend geslacht geleerd werd. En toch is het niet een geestverwant, niet een Christen, niet een vurig bewonderaar van Bilderdijk's dichtgave, maar de antipode van het Calvinisme, de fine fleur der socialistische pers, die deze hulde haars ondanks aan Bilderdijk brengt. Wel een bewijs, dat het waarlijk niet Dr. Kuyper alleen is, gelijk Braakensiek's spotprent het voorstelde, die Bilderdijk opschreef tot een schier duizelingwekkende hoogte. Wie thans nog zou willen ontkennen, dat Bilderdijk een „groot“ man was, in den meest eminenten zin des woords een „genie“, — de *Kroniek* merkte het terecht op, reikt zich zelf daarmee een „brevet van onbeschaafdheid“ uit.

Toch zijn we dankbaar dat deze rehabilitatie, die nog pas begon, niet geleid heeft tot een oppervlakkig nationaal huldebetoen, dat lijnrecht met Bilderdijk's geest in strijd zou zijn. We hebben gelukkig geen Bilderdijk's volksspele, geen Bilderdijk's gecostumeerde optochten, geen neerleggen van lauwerkransen op zijn graf, geen commissie voor een Bilderdijk-standbeeld gehad. Het ijdel gedoe, waarmee Bilderdijk zelf zoo onbarmhartig den spot dreef, bleef van zijn Herdenkingsfeest gescheiden. Men heeft het gevoeld — en dat gij gevoeld dient gewaardeerd — dat al mocht zijn borstbeeld in ons Pantheon niet ontbreken en al kon een kunstavond aesthetisch genot schenken, het beste wat men aan Bilderdijk's nagedachtenis wijden kon, een poging was om beter dan dusverre zijn betekenis aan ons volk te doen verstaan.

Onze letterkundigen en dichters hebben Bilderdijk als taalgeleerde en dichter geëerd. Prof. Te Winkel wond in een keurige rede, die bij de inwijding van Bilderdijk's borstbeeld werd uitgesproken en sinds bij Hoveker

en Wormser het licht zag, Bilderdijk als Dichter „den onverwelkbaren lauwerkrans om het hoofd, waarop hij meer recht had dan de Oostersche hoofddoek, die hij zich zelf om de slapen wond“. Kloos bezorgde een keur van Bilderdijk's gedichten, die beter dan Da Costa's jammerlijk mislukte uitgave van Bilderdijk's gedichten of van Vloten's bloemlezing uit diens werken, er toe bij zal dragen om Bilderdijk ook bij het literair geslacht onzer dagen te doen waardeeren. Prof. Bavinck schetste met meesterhand Bilderdijk als *Denker* en deed voor het eerst in samenhang Bilderdijk's leven en wereldbeschouwing ons verstaan. En Dr. A. Kuyper, al de stralen van het licht, dat van dit machtige genie uitstraalde, in één brandpunt saamvattend, deed ons Bilderdijk in zijn nationale betekenis verstaan.

Waardig sluit zich aan deze rij studien het Gedenboek aan, dat de Bilderdijk Commissie in het licht gaf. Reeds het uitwendige van dit Gedenboek doet alle eer aan de uitgevers firma Hoveker en Wormser. De voorkleurige met goud gesierde band, het royaal formaat, de smaakvolle druk, de keurige illustraties zijn een verlustiging voor het oog. En de inhoud zelf, door auteurs van de meest verschillende richting saam gebracht, biedt een rijkte verscheidenheid van stof om Bilderdijk beter te doen kennen. Persoonlijke herinneringen uit Bilderdijk's familielevens en van zijn vrienden; nauwkeurige genealogische gegevens omtrent zijn afkomst; Bilderdijk als Dichter door H. C. Muller te Utrecht; als Calvinistisch Nederlander door J. Postmus; als filosoof door M. C. Nieuwbarn; als taalgeleerde door Prof. J. te Winkel; als geschiedkundige door Dr. J. C. Breen; als advocaat door Mr. M. P. Th. A. Th. van der Hoop van Slochteren; als profeet door Dr. A. Brummelkamp; in zijn verhouding tot de Roomsche door H. W. C. Moller; in zijn beoefening der beeldende kunsten door A. W. Weisman; als juris roman studiosus door Prof. Naber, als humorist door C. W. Wormser; in verband met de Geneeskunde door Dr. W. B. van Staveren; met het tooneel door J. H. Rossing; Bilderdijk's kunstuitingen door R. W. P. de Vries Jr.; Bilderdijk's brieven door A. S. Kok; de vertalingen van Bilderdijk's werken door Dr. K. H. L. de Jong; Hoe was Bilderdijk? (zijn portretten) door J. F. M. Sterek, en Bilderdijk als Vertaler door Gustaaf van Elzing — wij geven met opzet een inhoudsopgave, die in dit Gedenboek helaas ontbreekt — dat alles biedt in bont-afwisselende rij deze reeks studien aan Bilderdijk gewijd. En hoe meer ge in deze studien doordringt, waarin een schat van historische bijzonderheden, van weinig bekende feiten, van keurige opmerkingen verschoen licht, hoe meer ge tot de overtuiging komt, dat Bilderdijk een diamant was met zoovele facetten geslepen, dat alleen door de veelheid dezer kenners zijn verdienste naar waarde in 't licht kon worden gesteld.

Voor dit Gedenboek zijn we het Bilderdijk-Comité dankbaar. Al mag Holland zijn groote mannen soms wat laat eeren, wanneer die waardeering komt, houdt ze stand en is ze des te dieper en inniger gemeend.

Godmensch.)

II.

De opmerking van onzen criticus, dat het woord Godmensch „van buitenaf ingevoerd“ is, toont alleen, dat hij bij zijn baar van het theologisch spraakgebruik geheel onkundig is. Het woord Godmensch is niet van de ethische theologie afkomstig, maar is schier zoo oud als de Christelijke Kerk zelf; is door de meeste orthodoxe Kerkvaders in den strijd tegen de ketters voortdurend gebruikt; werd door onze beste Gereformeerde dogmatici zonder eenig bedenken overgenomen; is door onze Gereformeerde Kerken in haar belijdenisschriften zelfs officieel geëerd en verdient het brandmerk der onrechtvaardigheid dus zeker niet.

Het woord Godmensch is toch niet anders dan de vertaling van het Grieksche woord *θεοάνθρωπος*, dat evenzoo is saamgesteld uit *θεός* God en *άνθρωπος*, mensch. Of ons Nederlandsch taaleigen een dergelijke letterlijke vertaling toelaat is een vraag, die we straks zullen beantwoorden. Maar in het Latijn, waarin onze meeste theologen schreven, kan men de beide woorden God en mensch (deus en homo) niet tot één woord verbinden, en vandaar dat onze dogmatici in hun Latijnsche geschriften de Grieksche uitdrukking behielden. Het Latijn mist evenals het Fransch de soepelheid en smedigheid, waardoor men samengestelde begrippen in één woord kan uitdrukken. Het Grieksch daarentegen heeft evenals het Duitsch en ten deele het Hollandsch die smedigheid wel. Onze dogmatici moesten daarom wel in hun Latijnsche werken het Grieksche woord overnemen. Overal waar het hun te doen was om te laten uitkomen, dat Christus niet naar zijn Goddelijke of menscheijke natuur alleen handelde, maar als de Middelaar optrad, die de Goddelijke en menscheijke natuur in eenigheid des persoons bezat, wordt steeds van den Christus als *θεοάνθρωπος* gesproken. Men behoeft onze oude dogmatici, een Maastricht, een A. Marck, een de Moor, een Turretin maar op te slaan, om de bewijzen voor het grijpen te hebben. Van de moeite om dit met citaten te staven, kunnen we ons dan ook ontslagen rekenen. Aan deze Latijnsche citaten zouden de meesten onzer lezers toch weinig hebben, en wie het Latijn kent en deze dogmatieken bezit, kan zelf door den locus de Christo na te slaan, zich terstond

*) In ons vorig artikel sloop kolom 1 regel 40 van onderen een zeer zinstorende fout in. Er staat: „En wanneer de Eibischen niet alleen van den Godmensch, maar ook van de Goddelijke natuur van Christus spreken.“ Gelijk ieder lezer uit het verband wel al begrepen hebben, moet hier in plaats van *Goddelijke* natuur, *Godmenschelijke* natuur gelezen worden.

van de juistheid van deze bewering overtuigen.

Van nog meer betekenis is echter, dat ook onze Gereformeerde Kerken dit woord zelfs in hare belijdenisschriften hebben gebruikt. En dit is geschied niet door een of andere achteraf-kerk, die min of meer onder Lutherischen invloed stond, of door een onbetekende Synode in een reeds lang vergeten symbool, maar door de beroemde Synode, die na de Dordtsche Synode gehouden is, en wel in een belijdenisschrift, dat nog in Engeland, Schotland en Amerika officieel gezag heeft. We bedoelen den grooten Catechismus, die door de Westminsterse Synode is vervaardigd in 1647. In vraag 54 van dezen Catechismus komt het woord Godmensch en in den Latijnschen en in den Engelschen tekst voor. We laten eerst de beide oorspronkelijke teksten volgen, om daarna de Nederlandsche vertaling te geven.

Het Latijn heeft:
Q. Quomodo Christus exaltatur sessione sua ad dextram Dei?
R. Christus exaltatur sessione sua ad dextram Dei eo quod qua *θεοάνθρωπος* summam Dei Patris gratiam ac favorem consecutus sit.

De Engelsche tekst luidt:
Quest. How is Christ exalted in his sitting at the Right Hand of God?
Answ. Christ is exalted in his sitting at the Right Hand of God in that as Godman he is advanced to the highest Favour with God the Father.

Wat in het Hollandsch overgezet betekent:
Vraag: Hoe is Christus verheerlijkt door zijn zitten aan de rechterhand Gods?
Antwoord: Christus is verheerlijkt door zijn zitten aan de rechterhand Gods doordat Hij als Godmensch de hoogste genade en gunst van God den Vader verkregen heeft.

Wil men ten slotte ook nog een bewijs, dat onze Hollandsch-schrijvende Gereformeerde dogmatici zonder eenig bezwaar zich van het woord Godmensch bediend hebben, dan nemen we bij voorkeur onzen Brakel, omdat zijn Redelijke Godsdiens schier in aller handen is en het woord van dezen vromen vader bij ons volk nog altoos veel gewicht in de schaal werpt. In de uitgave van D. Donner 1882 Dl. I, Hfdst. XXII Van den Staat van Christus' Vernedering pag. 479 leest men: „De vernedering is een werk des persoons en niet van de eene of andere natuur... De Persoon *Godmensch* heeft zich naar zijn Goddelijke natuur niet eigenlijk vernederd... Dat Christus *Godmensch* in armoede is geboren... dat was ja waarlijk een trap van vernedering van Christus *Godmensch*... Christus was voor de vernedering nog niet *Godmensch*.“ In nog geen 18 regels gebruikt Brakel hier het woord Godmensch 4 maal.

De beschuldiging, dat het woord Godmensch „van buitenaf ingevoerd“ is en met name door de *Herauf* in onze kringen geïmporteerd zoo zijn, houdt dus geen steek. Het woord is niet „van buitenaf ingevoerd“, maar door de oudste Christelijke Kerk met opzet gekozen, door onze Gereformeerde dogmatici uit den dogmatischen woordenschat der Kerkvaders dankbaar overgenomen, door de Westminsterse Synode, die in keurigheid van uitdrukking en scherphed van dogmatische formulering uitmunte, in haar Catechismus officieel geëerd, en bij ons volk reeds lang bekend door schrijvers als Brakel e. a., aan wier rechtzinnigheid niemand heeft getwijfeld.

Het schijnt ons daarom niet wenschelijk en zelfs niet geoorloofd, om een woord, dat eenmaal door de Kerk gebruikt is om de eenheid der goddelijke en menscheijke natuur in den persoon des Middelaars aan te duiden, uit ons spraakgebruik te bannen, omdat dit woord, gelijk onze criticus opmerkt, niet in de Schrift voorkomt of door minder zuivere theologische richtingen is misbruikt geworden. Indien de Theologie alleen Schrifttermen gebruiken mag, dan moet niet alleen het woord Godmensch, maar ook Sacrament, Werkverbond, Drieëenheid, kinderdoop, erfsculd worden verbanen, want al deze woorden komen evenmin in de Schrift voor. En wat het misbruik betreft, met name door de ethische theologie van dit woord Godmensch gemaakt, geldt ook hier de regel, dat misbruik het gebruik niet ophelt en we ons onze beste dogmatie uitdrukkingen toch niet kunnen onrooven laten, omdat afwijkende richtingen aan dat woord een betekenis hechten, die de Christelijke Kerk er nooit in gelegd heeft.

De vraag zou alleen nog kunnen gedaan worden, of onze Hollandsche taal wel zulk een letterlijke vertaling van het Grieksche *θεοάνθρωπος* toelaat; een vraag, die natuurlijk geheel buiten het dogmatisch geding staat en puur taalkundig van aard is. Nu is het Hollandsch zeker niet zoo soepel en smedig als het Duitsch, en uitdrukkingen als geestelijk en mannevelijk kunnen we in onze taal niet in één woord weergeven. Maar wel laat ons Hollandsch taaleigen toe twee zelfstandige naamwoorden saam te verbinden. We spreken van tuinhuis, manwif, breedtegraad, leuningstoel, hofmaarschalk, veldleger. In de saamvoeging God en mensch tot Godmensch ligt dus op zichzelf niets, dat met ons taaleigen strijdt.

Hiertegen gaat het bezwaar van onzen criticus dan ook niet. Hij meent echter, dat in het Hollandsch zulk een saamvoeging te kennen geeft, dat iets *half* uit het ene en *half* uit het andere bestaat. Godmensch zou dus zeggen *half* mensch en *half* God. Nu is het zeker waar, dat sommige van deze saamgestelde woorden dienen om het hybridisch, tweeslachtig karakter van iets aan te duiden. Een manwif is een wezen, dat half man half vrouw is; een paardmensch een wezen dat half paard half mensch is. Maar dit ligt volstrekt niet altijd en met noodzakelijkheid in de saamvoeging opgesloten. Een leuningstoel is niet een stoel, die half leuning half stoel is,

maar een stoel die leuning heeft. Een breedtegraad is niet een lijn, die half graad half breedte is, maar die de breedte aanwijst. Gansch algemeen genomen, duidt het voorgevoegde woord dus alleen een nadere bepaling aan, een kenmerk, een eigenschap of wat dan ook, waardoor het voorwerp zich van anderen onderscheidt. Een hofmaarschalk is niet een gewoon maarschalk, maar een die aan het hof optreedt. Welke daarbij de verhouding is tusschen de nadere bepaling en het voorwerp zelf blijkt uit de saamvoeging niet en moet door het spraakgebruik worden beslist. De rijkste variatie wordt hier gevonden. Een tuinman is een man, die in den tuin *arbeidt*. De vaderlijke, de liefde die van een vader *uitgaat*. Een menschaap, een aap die op een mensch *gelijkt*. Een moederdier, een dier dat moeder *is*. In Godmensch op zichzelf ligt dus niet anders opgesloten, dan eenzijdig dat Christus mensch is, maar anderzijds, dat hij van andere menschen onderscheiden is door datgene wat in het woord God ligt uitgedrukt. Waar het Christelijk spraakgebruik van alle eeuwen deze relatie nu in dien zin heeft opgevat, dat Christus, die waarachtig mensch is, ook tegelijk waarachtig God *is*, mag het woord Godmensch niet in anderen zin worden verklaard, wanneer het althans in Christelijke kringen wordt gebruikt.

Wel is het waar, gelijk onze criticus opmerkt, dat onze nieuwe literatuur vooral in haar poezie zich van dit Christelijke, woord heeft meester gemaakt en het thans vaak gebruikt om daarmee haar helden te bewierooken als hooger staande wezens, halfgoden, die verre boven het gewoone menscheijke uitsteken. Maar het Gods-lasterlijke woord van een dier dichters: Ik ben een God in 't diepst van mijn gedachten, toont dat ook onze dichterbent dit woord nog wel degelijk in stringenten zin opvat en daarmee pretendeert wat van geen mensch op aarde, maar alleen van het vleeschgeworden Woord mag worden gezegd.

Natuurlijk kunnen we niet op elke critiek, die op onze artikelen wordt uitgebracht, even uitvoerig ingaan. Dan zou voor eigen arbeid geen plaats meer overblijven. Dat we hier een uitzondering maakten was, omdat het voor een enkel maal wel eens goed kan zijn de ongegrondheid van zulk een beschuldiging in het licht te stellen, opdat men niet te spoedig weer rondbazuine, dat bij onze redactie „het dogmatisch sein op onveilig staat“.

Genadeverbond en zelfonderzoek.

I.

Er dreigt ons kerkelijk leven een gevaar, dat niet onderschat mag worden.

In menig opzicht hebben we God dankbaar te zijn voor de uitnemende weldaden, die Hij ons schonk. Indien zelfs de dag der kleine dingen niet veracht mag worden, hoeveel te meer hebben we dan te roemen, waar zoo kostelijke blijken van Gods gunst aan onze Kerken werden geschenken. Wie een eeuw geleden zich terug denkt en het *toen* met het *heden* vergelijkt, dankt God, die, trots de ontrouw van ons volk, Zijn verbond gedacht en zulke machtige daden in ons midden heeft gedaan. Toen, juist drie eeuwen na de Dordtsche Synode, de Kerk onder het juk van Koning Willem's staatscreatuur gebracht en na een kort protest een zwijgend berusten in den roef aan Christus Kerk gepleegd. Toen een Kerk, die in naam nog Gereformerd, in wezen — Allaart Pierson merkte het terecht op — puur Remonstrantsch was geworden. Toen hier en daar nog enkele eenzame strijders, een Bilderdijk, een Schotsman, een Van der Kemp, die de Gereformeerde Banier omhoog hielden, maar gehoond, gesmaad, en verguisd door al wat aanzien had en macht. Toen een kleine schaar van geloovigen, maar die in zielelijk Lampianisme bevangen, wegschoot in eigen tente, in plaats van een zout en licht voor ons volksleven te zijn. Toen geen Gereformeerde theologie, geen Christelijke wetenschap, geen kerkelijke zending, geen zorg voor de ellendigen des volks. Een doode akker, waarover de ijsskoude adem van het Rationalisme blies en waarop nauwelijks hier en daar nog een enkel graspruijke teek van leven bood.

Maar de profetie van Bilderdijk, waaraan in deze dagen zoo vaak herinnerd is, is in vervulling gegaan. Na de dampen dezer rampen brak het licht van Gods genade weer door. Holland leefde weer op, en in Holland was steeds Hollands kracht en sterkte was geweest, de Kerk van Christus. Eerst waren het enkele machtige geloofshelden, profeten en profeten-zonen, Bilderdijk, Da Costa, Groen van Prinsterer, de Clercq, Kohlbrugge. En hun woord ging bezielend en bezielend uit over den akker des doods en de Geest Gods kwam aan op de winden, en been voegde zich aan been, en het dier geraamte werd met zenuw en vleesch bekleed en het leven keerde weer. Voorop ging het Réveil, dat machtig neerbruisen uit den Hooge van de waterstromen des nieuwen levens. Straks, niet het minst door Groen van Prinsterer's leiding, werd de wilde bergstroom in zuiverder bedding geleid. Tot tweemaal toe werd, zij het ook onder bangen strijd en worsteling, een deel der Kerk bevrijd van Staatsalmacht en Synodalen dwang. De vrije Gereformeerde Kerken vloeiden saam en toonden door schitterende offervaardigheid wat Christus Kerk ook zonder Staatshulp vermag. Een net van Christelijke scholen overdekte heel het land om het gedoopte zaad der natie weer tot der kinderen Heiland te brengen. Onze theologie kwam weer tot eere, waar ze de oude en beproefde waarheid Gods op vaak schitterende wijze wist aan te passen aan het bewustzijn van onze eeuw en te verdedigen tegen het moderne ongelooft. Een Christelijke wetenschap werd geboren, die

in de Vrije l vond. De F ier des E planten. En hartigheid uitnemende gevallen lichaam en die van hul

Even ar voor een e was, even staat het t de bewonde

We zegg vaardigen. artikelen is leggen aan en te vrag klinken, ho ook schijnt

Ook wete tus Bruid n En voor de leven zijn v dank zij d broedertwist aan de lief is, nog zoov een wonde, dat Gods e lijken schei den gemeen pen, zoo v afbreuk doe

Maar al i waar we p willen bij e des aangez sterkte, tege baar te erke zijn volk v haar diep v opgericht, c aan het voll

Niet daar menige rimy gevaar. Al en roeping i jagen naar

we even ge einde toe b niet. Wie v op aarde d der Chiliast leidsleden o eens zijn B stellen als e En dat nie maar in het nieuwe Jeru dalen, waari gevonden we

Een gebre hier op aard Dat belijdt zie mij niet gelijk de te poging om aarde te sti vernietigt d gemeente G loovigen e overgeestelij in vleeschelij der Wederd van het Lab tieke secte o

In het gel Christus' K heit gevaar i Zoolang het of wilt ge leven maar i tijdelijke wo Maar wanne trager gaat i hart stormis uitwendig g bespeuren, i richting, me ijver voor b school en i geestelijk lev wegsterft, d een krachtig met ketterij van buiten te geen zwaard tot de genu hebt den naa dood. Nog l bergstrom i slijb en vull de orthodox levende wate

Nu denker oordeel ove lof van God prediking de een kracht C stille werking ziel wordt t vrouwen he heerlijk blink geslacht me wordt gevon mag getuigd Heere hebbe drijving, voe het beeld o wel stiptelij misme, dat o en bederf z hoogmoedige en ootmoedie eer te zacht christenen oc

Maar de l maal, dat i zoo licht nast en verzinke keren, maar Op den vlo den zomer i Zoo is het i is het ook in En al wete dat na de